

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА ТЕОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО І
МІЖНАРОДНОГО ПРАВА**

**ЗАХИСТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ
ЗА КОРДОНОМ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконав: студент 4 курсу 13-421з групи

Спеціальності 081 Право

Освітньо-професійної програми «Право»

Бакуменко Владислав Ігорович

Керівник к.ю.н., Шперун Х.В.

Рецензент: ст. викладач Парасочкіна К.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-правові засади правового статусу особи, що перебуває за кордоном.....	7
1.1. Поняття та складові елементи правового статусу громадян України за кордоном.....	7
1.2. Міжнародні стандарти прав людини в системі правового захисту особи, що перебуває за кордоном.....	13
1.3. Зарубіжний досвід приватноправового захисту осіб, що перебувають за кордоном.....	16
РОЗДІЛ 2. Національний механізм захисту правового статусу громадян України за кордоном.....	23
2.1. Правове регулювання правового статусу громадян України за кордоном	23
2.2. Суб'єкти забезпечення правового статусу громадян України за кордоном.....	37
2.3. Форми та методи забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном.....	33
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ВСТУП

Актуальність теми. Процеси глобалізації обумовлюють переміщення не тільки капіталу, але й людських ресурсів. Свобода переміщення, закріплена у багатьох конституціях країн світу, створює безліч можливостей для їх громадян щодо отримання за кордоном освіти, роботи, створення дружніх та сімейних стосунків, відпочинку. Стаття 33 Конституції України гарантує громадянам України вільний вибір місця перебування та свободу пересування. Перетинаючи український кордон, громадянин України не позбавляється свого правового статусу, хоча, через перебування на території іноземної держави, цей статус отримує певні особливості, обумовлені національним законодавством країни перебування.

Правове регулювання вільного перетину кордону іноземної країни та безпечного перебування на її території має тривалий історичний розвиток. Однак, тільки з середини ХХ століття, після прийняття Загальної декларації про права людини (1948 р.) до нього поступово стали вплітатися основи міжнародного захисту прав та свобод людини. Через це питання правового захисту особи, що перебуває за межами своєї країни почало набувати міжнародного характеру.

На сьогоднішній день держави прагнуть до об'єднання зусиль, спрямованих на створення дієвих міжнародно-правових механізмів забезпечення прав та свобод осіб, які перебувають за кордоном. На сьогоднішній день ці механізми знаходять підтримку на рівні міжнародних організацій та міждержавних об'єднань, таких як Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, Євросоюз, Союз незалежних держав, Ліга арабських держав та інших. Для формування критеріїв визначення обсягу і змісту прав людини, засобів їх забезпечення та захисту, створивши потужну наднаціональну систему

відповідних механізмів в рамках Організації об'єднаних націй, Ради Європи, Євросоюзу тощо.

В основі правового статусу громадян України за кордоном лежить їх правоздатність, що представляє собою природну можливість реалізовувати права та обов'язки правового характеру. Зокрема вона дає можливість громадянину приймати участь у різного плану правових відносинах. У зв'язку з цим громадяни України виступають у якості іноземного елемента в праві інших країн і, відповідно, потребують захисту з боку української держави, що знаходить відповідне закріплення у ст. 25 Конституції України. Яскравим прикладом захисту Україною прав своїх громадян виступає евакуація громадян України з інших країн у зв'язку із розповсюдженням епідемії вірусу COVID-19 у лютому 2020 року. Окрім зазначеного випадку перед громадянами України за кордоном постають й інші загрози - сексуальне рабство, торгівля людьми, захоплення заручників, порушення трудових, майнових прав тощо. Все це вимагає відповідної реакції з боку української держави і можливе лише у разі відповідності національного законодавства міжнародним стандартам захисту прав і свобод людини і громадянина, у тому числі й за межами нашої держави.

Проблемі забезпечення прав і свобод людини та громадянина України за кордоном були присвячені праці С. С. Алексеєва, М. А. Бояринцева, С. Д. Гусарєва, О. В. Довжук, І. М. Забари, С. М. Задорожної, О. Ф. Скакун, М. В. Столбового, Т. А. Француз-Яковець, О. Ф. Фрицького, Ю. С. Шемшученка та інших. Однак, до проблемних питань слід відносити існуючий правовий механізм забезпечення правового статусу громадян України за кордоном, система повноважень осіб, які мають реалізовувати означений механізм, а також питання імплементації міжнародних правових стандартів прав і свобод людини до української системи права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційна робота виконана згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри історії та теорії національного і міжнародного права історико-юридичного факультету Херсонського державного університету на тему: «Теоретико-методологічні засади інтеграційних процесів: національний та міжнародний аспекти» (номер державної реєстрації 0117U001733). Тема кваліфікаційної роботи затверджена Вченою радою Херсонського державного університету (Наказ).

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Метою роботи виступає аналіз захисту правового статусу громадян України за кордоном. Відповідно до мети дослідження були поставлені наступні **завдання:**

- охарактеризувати поняття та складові елементи правового статусу громадян України за кордоном;
- визначити міжнародні стандарти прав людини в системі правового захисту особи, що перебуває за кордоном;
- розкрити міжнародні приватноправові механізми забезпечення та захисту осіб, що перебувають за кордоном;
- з'ясувати правове регулювання правового статусу фізичних осіб;
- охарактеризувати суб'єктів забезпечення правового статусу громадян України за кордоном;
- з'ясувати форми та методи забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном;

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини, що формуються у ході реалізації прав та свобод людини і громадянина.

Предметом кваліфікаційної роботи виступає захист правового статусу громадян України за кордоном.

Методи дослідження кваліфікаційної роботи слід поділяти на загальнонаукові та спеціальні. Підґрунтям дослідження виступають діалектичний, порівняльно-правовий, системно-структурний,

формально-логічний, статистичний методи та формально-догматичний метод. Зокрема, метод системно-структурного аналізу був задіяний при визначенні поняття, змісту та принципів правового статусу людини і громадянина; форм, змісту та методів захисту прав і свобод громадян України за кордоном. Через призму порівняльно-правового методу було здійснено аналіз наукових позицій та поглядів українських та зарубіжних вчених, зокрема, щодо розуміння сутності міжнародних та національних засад правового регулювання забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном. Формально-логічний метод слугував вивченню окремих положень захисту правового статусу громадянина України за кордоном.

Практичне значення одержаних результатів. Узагальнення, висновки і пропозиції, викладені в дипломній роботі, можуть служити матеріалом для подальших наукових досліджень у зазначеній сфері студентами юридичного факультету Херсонського державного університету. Їх також можна застосовувати у навчальному процесі при викладанні таких предметів як: «Конституційне право України», «Міжнародне право (приватне, публічне)», а також при розробці відповідних курсів лекцій.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Окремі проблеми та висновки кваліфікаційної роботи були оприлюднені у тезах доповіді на I Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Роль інтеграційних процесів у формуванні національних правових систем», що присвячена висвітленню ролі інтеграційних процесів у формуванні національних правових систем (10–11 квітня 2020 року м. Херсон).

Структура роботи. Структура кваліфікаційної роботи відповідає меті та завданням дослідження і складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ ЗА КОРДОНОМ

1.1. Поняття та складові елементи правового статусу громадян України за кордоном

Уявлення про людину, особу та громадянина, її місце в суспільстві та державі, тісно пов'язані з такими категоріями як «правовий статус особи», «правовий статус громадянина», «правове положення особи» тощо. У зв'язку з цим є необхідність більш глибокого аналізу цих категорій з метою визначення сутності правового статусу громадянина за кордоном.

У першу черги ми стикаємося з застосуванням у юриспруденції понять «людина», «особа» та «громадянин». Відповідно до наукових досліджень, можна прийти до висновку, що поняття «людина» характеризує людську особу як вид, живий організм. У свою чергу термін «особа» вказує, що людина є продуктом суспільства, його історичного розвитку [1, с. 108]. Відповідно, характеризуючи категорію «правовий статус особи», учені розуміють під ним сукупність прав, інтересів та свобод особи, що визнаються і гарантуються державою [2, с. 19]. У даному випадку ми схильні вважати, що поняття «правовий статус людини» і «правовий статус особи» виступають як рівнозначні поняття.

У свою чергу, громадянство у міжнародному праві розуміється як стійкий правовий зв'язок, що виникає між фізичною особою та державою. Цей зв'язок визначається у законодавстві кожної країни та охоплює систему прав та обов'язків особи по відношенню до своєї держави. Головною ознакою такого зв'язку є стійкість, яка пояснюється тим, що при переміщенні особи до іншої території, а також без

дотримання визначених у законі процедур, цей зв'язок не припиняється. В.М. Отрош також визначає, що інколи громадянством називають приналежність особи до держави. При цьому автор зауважує, що в цьому випадку використовується два поняття «громадянство» та «підданство». Останнє притаманне законодавству монархічних держав [3, с. 322]. Отже, громадянин – це особа, яка має громадянство певної держави. Зокрема, ст. 1 Закону України «Про громадянство України» визначає, що «громадянин України - особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України» [4].

Враховуючи, що поняття «особа» і «громадянин» певним чином різняться, то можна прийти до висновку, що правовий статус особи (людини) і правовий статус громадянина не є рівнозначними поняттями.

Поняття «статус» латинського походження та визначає стан чого-небудь, або кого-небудь [2, с. 18]. Зазвичай, у теорії права під правовим статусом розуміється сукупність прав та обов'язків особи.

У системах національного права різних країн прийнято виділяти загальний (конституційний) чи спеціальний (родовий) статус людини і громадянина. Загальний статус визначає правове становище для усіх осіб, які перебувають на території держави, є незалежним від обставин, вихідним. Всі інші статуси є похідними від нього, родовими. Зокрема, це правові статуси, які належать окремим категоріям громадян в залежності від їх віку, сімейного стану, статусу (іноземця, особи без громадянства, біженця, переміщеної особи), галузі правовідносин, в яких особа приймає участь тощо [5, с. 172].

Відповідно, ученими до структури правового статусу відносяться: 1) громадянство; 2) передбачену конституцією сукупність прав, свобод та обов'язків; 3) юридичні гарантії їх реалізації.

Для нашого дослідження важливим елементом виступає конституційно-правовий статус. На думку І.В. Магновського

конституційно-правовий статус містить наступні елементи: норми права, що визначають цей статус; сукупність прав, свобод та обов'язків індивіда; гарантії цих прав та обов'язків; громадянство; юридична відповідальність [2, с. 18]

Провідним елементом конституційно-правового статусу людини і громадянина виступають прав та обов'язки. Під законними інтересами особи Л.М. Шестопалова визнає «дозволені нормативно-правовими актами прагнення особи до задоволення своїх потреб, до володіння тими чи іншими благами, соціальними цінностями, послугами» [6, с. 152]. Авторка також визначає, що права людини представляють собою певні можливості по задоволенню її потреб та інтересів, а обов'язок характеризує як міру можливої поведінки, що реалізується задля забезпечення належного функціонування інших суб'єктів [6, с. 152].

Розглядаючи права і свободи у їх єдності, необхідно зупинитися детальніше на їх ознаках, до яких науковці відносять : закріплені в конституціях (конституційних законах) права є вихідними, оскільки всі інші права і свободи є похідними від них; за закріпленням у нормах права є більш абстрактними ніж у галузевих нормах права; вони розповсюджуються на всіх без виключення осіб, які перебувають на території держави; знаходять своє закріплення у тому акті держави, що має найвищу на її території юридичну силу [7, с. 80-82].

В.В. Гостєв визначає відмінність між правами людини і правами громадянина. Зокрема: 1) права людини є природними і існують незалежно від законодавчого закріплення та незалежно від наявності правового зв'язку між людиною та державою, є невідчужуваними. Права громадянина стосуються тільки тієї особи, з якою у неї є правовий зв'язок; 2) особа завжди володіє правами людини з народження, за будь-яких умов, однак вона може і не володіти правами громадянина, бути апатридом [1, с. 109-110].

Найвідомішим поділом конституційних прав та свобод є їх поділ у відповідності до положень Загальної декларації прав людини (1948 р.) [7] на особисті, політичні та соціально-економічні. Забезпечення цих прав відносно власних громадян чи інших осіб, які перебувають на її території, є одним із провідних обов'язків держави.

Особисті права і свободи належать особі за правом народження і є невід'ємними від неї, не залежать від громадянства і не зникають з виходом з нього. До особистих прав відносять право на життя, особисту недоторканість, честь, гідність, таємницю приватного життя, вільного пересування, свободу совісті, свободу думки, свободу релігії та світогляду тощо.

Політичні права походять від необхідності та можливостей управління державними справами і стосуються безпосередньо політичних інтересів особи. До даних прав відносяться: право на свободу думки, право на інформацію, право на свободу асоціацій, право обирати та бути обраним для управління державними справами, право на мирні збори тощо. Особливістю політичних прав є те, що вони належать тільки громадянам конкретної держави.

Важливою категорією прав, що також залежать до прав людини є соціально-економічні права, які розглядаються науковцями як гарантовані державою особі можливості у сфері виробництва і розподілу матеріальних благ. Мета цих прав спрямована на задоволення економічних інтересів людини. До цієї категорії прав слід віднести право власності, право на достатній життєвий рівень, на підприємницьку діяльність, право на працю, страйк, відпочинок, соціальне забезпечення тощо.

Виходячи з вищевикладеного, можна прийти до висновку, що перебуваючи на території іншої країни, громадянин України користується особистими і соціально-економічними правами. Що стосується реалізації політичних прав, то це можливо тільки по

відношенню до своєї держави. Саме цим пояснюються можливості створення виборчих ділянок за кордоном у відповідності до Виборчого кодексу України (ст. 25) [8]

Реалізація прав на території іншої країни пов'язана із особливостями права країни перебування. Саме тому визначається, що правовий статус має потрійне правове регулювання - міжнародне, правом країни перебування та правом країни громадянства чи постійного проживання. При цьому особа, яка звикла до національної правової системи може виявитися неготовою до особливостей права іншої країни, що може потягти за собою здивування або й численні правопорушення. Так, особам, які планують виїзд за межі України для реалізації права на працю слід знати, що у багатьох розвинених країнах тривалість щорічної відпустки може бути відмінною від України, так у Німеччина це 3 тижні, у Іспанії – 5, у Італії – 4 тижні, а у США – 23 дні. Найкоротша відпустка у Японії, яка взагалі може складати 6-7 днів на рік [9, с. 197].

Реалізація соціально-економічних прав завжди пов'язана із особливостями права тієї країни, де здійснюється зазначена реалізація. При цьому громадянин України, що звик до національної правової системи може бути неготовим до особливостей іншої, відчутти власну залежність та незахищеність перед законодавством іншої держави.

При цьому, перетинаючи кордон України, громадянин України не втрачає свого правового статусу, однак на території іншої країни він має інші властивості. Це, як ми і зазначали, обумовлюється впливом національного права країни перебування.

В основу правового статусу громадянина України за кордоном покладена його правоздатність – здатність мати певні права та виконувати обов'язки правового характеру. В основі правового статусу громадянина України за кордоном у першу чергу закладене визначене ст. 33 Конституції України право на вибір місця проживання та свобода

пересування. Саме ці права дають можливість громадянину України безперешкодно, у порядку встановленому законодавством України, залишати територію держави [10].

Кожна держава надає певний обсяг прав іноземцям, що перебувають на її території на підставі міжнародних договорів та певних традицій правової системи.

Громадянам України за кордоном державою їх перебування надається певний обсяг прав відповідно до їхнього законодавства та міжнародних договорів. Наприклад, правовий статус іноземців у Республіці Білорусь визначається Законом Республіки «Про правове положення іноземних громадян і осіб без громадянства у Республіці Білорусь» від 4 січня 2010 року [11]. Даний нормативний акт містить у собі основні елементи правового статусу іноземців, а саме закріплює особисті права та свободи іноземців (ст. 7), право на пересування та вибір місця перебування (ст. 8), право на участь у політичних партіях та інших громадських об'єднаннях (ст. 9), соціально-економічні права (ст. 10), право на працю та економічну діяльність (ст. 11), майнові та немайнові права (ст. 12), право на охорону здоров'я та освіту (ст.ст. 13-14) тощо.

Водночас Закон містить і певні обмеження, зокрема на участь у виборах та референдумі (ст. 19), на зайняття певних посад (ст. 20), виконання військового обов'язку (ст. 21). Натомість Білоруська держава вимагає в якості обов'язку від іноземного громадянина дотримання законодавства Білорусі та поваги до її традицій (ст. 22), реєстрації (ст. 23) та виїзду з країни (ст. 25). Відповідальність за порушення законодавства Республіки Білорусь на її території здійснюється на підставі законодавчих актів Республіки [11].

Таким чином, зміст правового статусу фізичної особи, в тому числі громадянина України, якщо вона перебуває за межами держави свого громадянства, становить комплекс її прав і обов'язків, закріплених

нормами діючого права, реалізація яких забезпечуються певними гарантіями.

1.2. Міжнародні стандарти прав людини в системі правового захисту особи, що перебуває за кордоном

Розвиток сучасних суспільних відносин на засадах принципів демократизму, гуманізму та рівності дав можливість проблемам прав людини вийти за межі окремої держави та стати підставою для створення універсальних світових стандартів. Ці стандарти створюють міжнародний механізм захисту прав та свобод людини, що впливає на формування правового статусу людини і громадянина у будь-якій державі, і відповідно, на її правовий статус під час перебування за кордоном. Вони містяться у міжнародно-правових актах, за межі яких держави-учасниці не мають право виходити.

Міжнародні стандарти захисту прав та свобод людини містяться у таких міжнародних актах як: Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1976 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1976 р.), а також Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1976 р.). Ці акти своїм змістом внесли вагомі зміни до правосуб'єктності особи, дозволили їй стати суб'єктом не лише внутрішньодержавного права, але й міжнародного. Ці акти зобов'язують держави, що приєдналися до них, привести своє національне законодавство у відповідність з їх вимогами [12, с. 34-35].

Зазначені міжнародно-правові документи утворили собою універсальний комплекс, який у поєднанні з національними нормами права повинні забезпечити нормальний правовий рівень життя та діяльності індивіда. Юридична сила цих актів обумовлюється приматом

норм міжнародного права по відношенню до права національного, і, відповідно, обов'язком держави відповідати за прийняті на себе зобов'язання щодо захисту прав та свобод її громадян, а також інших осіб, які перебувають на її території.

Аналіз положень визначених нами стандартів забезпечення прав та свобод людини дає можливість встановити наступне. Загальна декларація прав людини своїм змістом закріплює узагальнений, універсальний перелік природних, політичних, соціальних, культурних та економічних прав. Вона має форму резолюції та носить рекомендаційний характер, однак світова спільнота вимагає від держав, які приєдналися до Декларації неухильного виконання закріплених у ній прав. У підтримку норм Загальної декларації прав людини були прийняті документи загальнообов'язкового характеру, які водночас розширили та удосконалили перелік прав та свобод людини і громадянина. Сюди слід віднести Пакт про громадянські та політичні права та Пакт про економічні, соціальні та культурні права, які набрали юридичної сили у 1976 році. Своїм змістом означені три міжнародні акти утворюють так званий Міжнародний білль прав людини, який у міжнародному праві іще отримав назву Хартії прав людини [12, с.34-36].

Вивчені документи закріплюють систему стандартів прав людини, в основі яких закладені міжнародні основоположні принципи, а саме: заборона втручання у внутрішні справи держави; повага до державного суверенітету; самоврядування народів і націй; заборона дискримінації та забезпечення рівноправності; рівність прав і можливостей чоловіків та жінок тощо. Ці принципи виступають основою для розробки норм національного законодавства та виступають критерієм забезпечення державою дотримання прав та свобод людини і громадянина як у праві, так і під час реалізації державних функцій.

Водночас, ми вважаємо за необхідне звернути увагу й на інші міжнародні акти, які також впливають на захист прав і свобод особи, що перебуває за кордоном. Зокрема, це Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.), яка покладає на держав-учасниць зобов'язання вживати заходів щодо належного рівного ставлення до усіх категорій громадян, у тому числі й іноземців з боку державних і інших органів.

Важливим питанням за кордоном є захист недоторканості, честі та гідності особи, що забезпечується нормами Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих людську гідність видів поводження і покарання (1984 р.). Сюди також слід віднести й Конвенцію для захисту осіб від насильницьких зникнень (2006 р.), яка забороняє проведення арешту, затримання чи позбавлення волі людини як з боку посадових осіб, так і з боку інших осіб. Також норми зазначеної Конвенції забороняють державам приховування інформації стосовно стану і перебування потерпілих осіб.

Ці норми є досить важливими, адже дають можливість Україні звертати увагу світового співтовариства на ті безпідставні зникнення громадян України, які відбуваються, наприклад у зв'язку із військовим конфліктом з Російською Федерацією. Зокрема, за інформацією Харківської правозахисної групи, українського патріота Павла Гриба, який зник 24 серпня 2017 року на території Республіки Білорусь і був таємно вивезений до Російської Федерації, було засуджено аж у березні 2019 року Північнокавказьким окружним військовим судом м. Ростов-на-Дону до 6 років колонії загального режиму. При цьому під час етапування до Російської Федерації потерпілий зазнавав побоїв та знущань, також він має інвалідність, однак йому забороняють приймати відповідні препарати [13]. І такі випадки не є поодинокими.

Також важливими є норми, визначені Конвенцією про захист прав усіх працівників-мігрантів та членів їх сімей (1990 р.), що

стосується осіб, які займалися чи займаються оплачуваною діяльністю в державі, в якій вона не є громадянином. Норми цієї Конвенції вимагають забезпечення основоположних прав, свобод та безпеки громадян, які працюють за кордоном.

Таким чином, означені міжнародні нормативно-правові акти утворюють своїм змістом сукупність норм-принципів, які виступають основоположними елементами для забезпечення безпеки громадян та їх нормального існування як у своїй державі, так і на території інших країн. Це створює можливості для вільного розвитку особистості, розширення її можливостей, що у свою чергу позитивно впливає на розвиток суспільства і держави, громадянином якої вона є. У свою чергу наявність даних норм, прийняття їх світовою спільнотою у якості стандартів стає підставою для формування якісно нового національного законодавства, спрямованого на визнання людини соціальною цінністю.

1.3. Зарубіжний досвід приватноправового захисту осіб, що перебувають за кордоном

Питання про форми і джерела права гостро стоїть в галузі міжнародного приватного права (МПрП), тому що це відносно нова галузь, відносини, регульовані нею, безупинно змінюються і вона зв'язана з «виходом» права на територію юрисдикції інших держав. Саме це й ускладнює питання існування і застосування джерел права.

Під джерелом права в теорії права розуміють як матеріальні так і юридичні (формальні) джерела права. У галузевій юридичній літературі під джерелом права прийнято розуміти форму об'єктивованого вираження права зовні, будь то джерело писаного або неписаного права (наприклад, звичай). Розуміння під терміном «джерело права» саме формального (юридичного) джерела права широко розповсюджено в

науці і відображається в літературі звичайно з відповідним застереженням.

Визнаючи правильною позицію теоретиків права в розумінні під джерелами права форм права, ми схилиємося до тієї думки, що під джерелом (формою) права в загальному виді варто розуміти нормативні акти держави і правові звичаї. Так, Г.С.Фединяк у підручнику «Міжнародне приватне право» у розділі «Джерела міжнародного приватного права» вказує: «Під джерелами МПрП у юридичній науці розуміють зокрема форми, у яких знаходиться вираження правова норма» [14, с.15].

Таким чином, під джерелами міжнародного приватного права в широкому розумінні слова слід визначати сукупність нормативно-правових актів, звичаїв, міжнародних договорів, судових прецедентів і положень правової доктрини.

Чинне законодавство України і теоретичні положення вітчизняної науки звужують зазначене коло джерел міжнародного приватного права до нормативних актів, звичаїв і міжнародних договорів. Серед них виділяють: правовий звичай, правовий прецедент, договір з нормативним змістом і нормативно-правовий акт.

Першим видом форм права є правовий звичай. Він визначається як один з найбільш древніх різновидів соціальних норм. Значимість норм, закріплених у звичаї, покликана необхідністю забезпечення їх реалізації з боку суспільства і держави. Звичай передував закону. Він і в даний час виконує функцію регулювання таких відносин, де втручання законодавця передчасно або небажано, чи можливість втручання чимось обмежена. Нерідко законодавець зводить звичаї в ранг правових, загальнообов'язкових, робить на них посилання в нормативно-правових актах. Л.В. Гончар визначає, що у міжнародному праві звичай визнається повноправною формою вираження права, його джерелом. На

такий вид джерел посилаються при регулюванні значного кола міжнародних приватноправових відносин [15, с. 72].

Іншою з зазначених форм права є нормативно-правовий договір. В умовах розвитку міжнародних зв'язків, збільшення обсягу контактів між державами, нормативні договори одержують усе більш широке поширення. У літературі відзначають наступні властивості такого договору: він містить норми загального характеру; добровільно укладається; у ньому виражена спільність інтересів, згода учасників по всіх істотних аспектах; принцип рівності сторін, правове забезпечення, взаємна відповідальність сторін за невиконання чи неналежне виконання прийнятих за договором зобов'язань. У галузі МПрП нормативний договір широко розповсюджений і його вплив на зазначену галузь значно більше, ніж на будь-яку іншу галузь національного права [14, с. 19].

Відносно найсучаснішою формою є нормативно-правовий акт. Особливості нормативно-правового акту містяться у його документальній визначеності, доступності для адресата, розпорядження цієї форми права чіткі і централізовано регулюють задане коло суспільних відносин. Нормативно-правовий акт визначається як виданий в особливому порядку офіційний акт правотворчості, документ компетентного органа, що містить норми права [16, с. 30-31].

Останньою із згаданих форм права є правовий прецедент, що являє собою рішення державного органа, яке приймається за зразок при наступному розгляді аналогічних справ. Найбільше поширення, як відомо, він одержав у системі *common law* – загального права таких країн як Англія, Австралія, Канада, Індія й ін. Деякі вчені виділяють його як джерело права в зв'язку з діяльністю Конституційного, Верховного Суду України і господарських судів, оскільки керівні роз'яснення цих державних установ впливають на вирішення спорів нижчестоящими судами.

Присутність того або іншого джерела права і питома вага кожного з них не однакова у конкретній національній правовій системі і у різних її галузях [16, с. 34].

Нами вже визначалися особливості закріплення норм, що регулюють приватноправові відносини громадян України з іноземним елементом. Вони є частиною правового статусу громадян України, і відповідно, відбиваються у її системі права. Однак, поговоримо про зарубіжний досвід регулювання міжнародних приватноправових відносин іншими країнами. Наприклад, у ст.3 Цивільного кодексу Франції закріплені статті, щодо визначення права іноземців, ряд колізійних питань, основні положення, що стосуються дії законів, нерухомості, цивільного стану з особливостями участі іноземного елемента. Крім положень ЦК у Франції діють також інші нормативні акти.

У німецькому праві колізійні питання регулюються ст.ст.7-31 Вступного закону до німецького цивільного укладення і в законі про нове регулювання правовідносин у сфері МПрП. Вказаний закон являє собою набір змін і виправлень до існуючих законодавчих актів у цій сфері. Закон складається із семи статей, щодо змін конкретних нормативних актів: Вступного закону до цивільного укладення, самого цивільного укладення, цивільного процесуального кодексу, законів про безвісну відсутність, про особливе провадження, та ін. Цікавим є той факт, що в даний закон майже без зміни включені положення Гаазької Конвенції про колізію законів у відношенні форми заповітів від 05.10.1961р.; Гаазької Конвенції про право, що має застосовуватися до аліментних зобов'язань від 02.10.1973р., згаданої вже нами Римської Конвенції про право, щодо регулювання договірних зобов'язань від 19.07.1980р. Таким чином, у Німеччині поряд з окремими чинними положеннями Вступного закону до німецького цивільного укладення, діє закон про МПрП, що закріпив нові, сучасні правоположення. Але і

поряд із вказаними нормативними актами діє закон 1965 року про іноземців, інші закони, що здійснюють спеціальне матеріально-правове регулювання відносин з іноземним елементом [17, с. 235-238].

На сьогоднішній день багато країн світу мають спеціальні закони, які комплексно і детально регулюють міжнародні приватноправові відносини. Серед них можна відзначити такі держави як: Австрія (1978р.); Угорщина (1979р.); Японія (1893р.); Албанія (1964р.); Польща (1965р.); Туреччина (1982р.); Швейцарія (1987р.) та ін.

Найбільший інтерес представляє система внутрішніх джерел Австрії і Швейцарії. В Австрії закон про МПрП опрацював професор Ф. Швінд. В результаті, на підставі проекту професора, після внесення ряду змін і доповнень, у 1978р. Парламентом Австрії був прийнятий закон про МПрП. Цей нормативний акт визначив основні питання галузі. Зокрема, встановив такі загальні положення МПрП як застереження про публічний порядок, зворотне відсилання, застосування іноземного права та ін. Таким чином, Австрія пішла шляхом регулювання загальних, основних питань МПрП, що дозволило створити невеликий, ємний закон. У Швейцарії ж навпаки, законодавець детально проробив і закріпив правові норми МПрП. Швейцарський закон 1989р. складається з тринадцяти глав. З них перша встановлює загальні положення, а всі інші глави є спеціальними. Вказаний акт зорієнтований на практичне застосування в роботі суддів. У кожній із глав розглядаються питання юрисдикції, застосовного права, визнання і виконання іноземних судових рішень. Незважаючи на те, що закон дуже детальний, практично всі автори відзначають легкість його застосування, оскільки він структурований за принципом виникнення питань перед суддею у процесі розгляду справи [17, с. 329] .

В.І. Кисіль визначає, що країнам прецедентної системи права притаманне нормативне закріплення в окремих законах лише деяких норм МПрП. США і Великобританія, наприклад, не мають спеціальних

законів про міжнародне приватне право. Основним джерелом виступає судова практика і фундаментальні роботи відомих вчених. У другій половині XX сторіччя в Англії були прийняті кілька законів, які містять норми conflict of laws. Серед них можна назвати закон про заповіти 1963р., про доміцилії і шлюбно-сімейні справи 1973р., про докази при судочинстві в інших юрисдикціях 1975р. та ін. Важливою деталлю є і те, що в країнах системи common law питання МПрП зводяться до питань конфлікту законів, колізійним питанням. Так, наприклад, у США основним джерелом conflict of laws є приватний збірник «Звід законів про конфлікти законів», опрацьований американським інститутом права [18, с. 62-64].

Хоча в правовій доктрині багатьох держав міжнародне приватне право зводять до колізійного права, проте держави прагнуть широко використовувати уніфіковані матеріально-правові норми, міжнародних договорів. Тому зазвичай міжнародні договори і звичаї входять у систему джерел МПрП багатьох іноземних країн.

Таким чином, ми можемо відзначити, що в цілому у світі існує кілька способів встановлення норм МПрП. Норми зазначеної галузі можуть бути закріплені або в цивільних кодексах держав, або в положеннях, що доповнюють чи змінюють норми цивільних кодексів, або в законах, спеціально призначених для регулювання відносин МПрП, чи в законах, що мають у своєму складі окремі норми МПрП.

Система джерел міжнародного приватного права, зрозуміло, дзеркально відображує особливості системи національного законодавства, тієї або іншої країни. Різну питому вагу в системі джерел МПрП кожної держави займають міжнародні звичаї і міжнародні договори. В країнах прецедентного права основним джерелом МПрП є судовий прецедент [16, с. 38-56], хоча приймаються і спеціальні закони, велике значення приділяється правовій доктрині.

Країнам романо-германської правової родини притаманне закріплення норм МПрП у нормативних актах. У свою чергу, таке закріплення в різних країнах провадиться по-різному, шляхом детального врегулювання міжнародних приватноправових відносин, або визначенням лише основних типів колізійних прив'язок. Відносини МПрП можуть регулюватися і низкою нормативних актів, що визначають правила поведінки суб'єктів в окремих сферах діяльності, інститутах.

РОЗДІЛ 2

НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

2.1. Правове регулювання правового статусу громадян України за кордоном

Виконуючи зобов'язання, які не неї були покладені Міжнародним біллем про права, Україна гарантує своїм громадянам піклування та захист у разі їх перебування за кордоном у відповідності до ст. 25 Конституції України. Стаття 3 Конституції України визначає, що права і свободи людини та їх гарантії лежать в основні діяльності держави, а також забезпечення їх виступає її головним обов'язком [10]. Ці положення утворюють універсальну формулу забезпечення прав і свобод людини, шляхом визнання цього забезпечення державним обов'язком, що поширюється також і на громадян України, які перебувають за кордоном.

Під охороною прав і свобод розуміється стан правомірної їх реалізації, що забезпечується діяльністю в формі контролю органів державної влади, громадських організацій, посадових осіб без їх втручання. Режим реалізації прав і свобод особою за кордоном здійснюється під впливом авторитету міжнародних організацій, рідної держави та за допомогою, насамперед, дипломатичного корпусу, діяльність якого відповідає внутрішнім нормам і міжнародним документам.

Необхідність забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном утворює у діяльності органів державної влади внутрішній та зовнішній контури. Внутрішній контур (напрямок діяльності) спонукає органи державної влади до створення правового режиму, який сприяє

забезпеченню прав і свобод громадян України за кордоном. Зовнішній – спрямований на забезпечення прав і свобод громадян, які перебувають за межами України.

К.В. Степаненко визначає, що відповідно до мети перебування у іноземній державі, громадян України можна розділити на такі категорії: «1) громадяни України, які через ті чи інші причини легально перебувають на території іноземної країни (туризм, навчання, приватне підприємництво, ділові та особисті візити, спортивні делегації тощо); 2) закордонні українці; 3) трудові мігранти – громадяни України, які легально працюють за кордоном; до цієї категорії слід також віднести громадян України, які потрапили у трудове або сексуальне рабство; 4) співробітники дипломатичних представництв та консульських установ України за кордоном, члени їх сімей, а також інші посадові особи, що перебувають на території іноземної країни у складі офіційних місій; 5) українські моряки [19, с. 197].

Однак, існує ще й категорії осіб, які перебувають за межами України нелегально. До цих категорій, наприклад, відносять нелегальних трудових мігрантів чи осіб, які опинилися за кордоном через злочинні дії (шахрайство, викрадення, сексуальне рабство тощо). Ситуація цих осіб, відповідно, потребує втручання з боку органів державної влади України. Окремою категорією осіб також виступають біженці, правовий статус яких також регулюється міжнародними актами та національним законодавством.

Отже, можна прийти до висновку, що правовий статус громадян України за кордоном визначається: 1) законодавством держави їх перебування; 2) законодавством України; 3) нормами міжнародних угод; 4) загальними та спеціальними принципами міжнародного права; 5) міжнародними звичаями.

Зокрема, за національним законодавством, правовий статус громадян України, які перебувають на території іноземної держави, є

частиною їх загального правового статусу, та визначається Конституцією України, Законами України «Про правонаступництво України», «Про міжнародні договори України», «Про громадянство України», «Про правовий статус закордонних українців», «Про дипломатичну службу України», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки», «Про імміграцію», «Про туризм» тощо.

До другої групи слід віднести міжнародно-правові та європейські акти, ратифіковані Верховною Радою України, що закріплюють основні положення захисту та забезпечення прав і свобод людини. Серед них слід відмітити, насамперед, Загальну декларацію прав людини (1948 р.), Конвенцію про захист прав і основних свобод людини (1950 р.); Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.); Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.); Декларацію про права людини щодо осіб, які не є громадянами країни, в якій вони проживають; Віденську конвенцію про дипломатичні зносини (1961 р.) тощо.

Зокрема, Віденська конвенція про дипломатичні зносини була покладена в основу реалізації захисту громадян України, що перебувають за кордоном за допомогою дипломатичних органів. Так, відповідно до Консульського статуту України [] консул має вживати заходів щодо забезпечення можливості використання громадянами України всіма наданим їм правами та свободами, що визначається міжнародними актами та національним законодавством країни перебування. При виявленні порушень прав громадян України, консул зобов'язаний вжити заходів для їх відновлення.

Важливим елементом визначення правового статусу громадян України за кордоном за позицією В.К. Степаненко, є вид документа, що дає особі право на виїзд за межі України. Автор зазначає, що вид

документа впливає на обсяг прав, обов'язків та гарантій, які можуть мати громадяни України за кордоном [19, с. 197].

Перелік документів, які можуть мати громадяни України при виїзді за кордон визначається ст. 2 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України». До таких документів відносяться: «паспорт громадянина України для виїзду за кордон; дипломатичний паспорт України; службовий паспорт України; посвідчення особи моряка; посвідчення члена екіпажу; посвідчення особи на повернення в Україну (дає право на в'їзд в Україну)» [20]. Ми погоджуємося з думкою вищезазначеного науковця, оскільки є зрозумілим, що обсяг прав, свобод та обов'язків особи, яка перетнула кордон України з метою відпочинку значно відрізняється від правового статусу, наприклад, дипломатичного представника чи моряка.

Слід відзначити, що найпоширенішими у застосуванні громадянами України за кордоном виступають саме економічно-соціальні права. На сьогоднішній день, після запровадження режиму «безвіз» між Україною та ЄС велика кількість Українців подалася на заробітки до країн Європейського Союзу. У зв'язку з чим перед органами державної влади України постало питання щодо захисту соціально-економічних прав та свобод громадян України за кордоном. Цьому сприяє система норм, які складають сутність міжнародного приватного права щодо регулювання трудових відносин та викладені у Законі України «Про міжнародне приватне право», міжнародних договорах України та Міжнародної організації праці (далі – МОП).

У той же час, за позицією Г.К. Дмитрієвої [21, с. 9] міжнародне приватне право включає в себе цивільно-правові, сімейні та трудові відносини, що виникають у міжнародному житті. Міжнародне приватне право покликано, в першу чергу, регулювати відносини цивільно-правового характеру, ускладнені іноземним елементом, але, якщо

трудові відносини мають приватноправову природу, вони також складають предмет міжнародного приватного права.

У той же час визначення належності трудових відносин до цивільно-правових чи безпосередньо трудових у міжнародному приватному праві є достатньо складним. Це пояснюється тим, що центральним інститутом трудового права зазвичай є трудовий договір. Однак, у німецькому, французькому, італійському, швейцарському, нідерландському законодавствах питання щодо укладання трудового договору входить до цивільного кодексу.

Як ми вже визначали, до міжнародних джерел приватного трудового права відносяться міжнародні договори (двосторонні або багатосторонні) безпосередньо присвячені праці або такі, що містять окремі «трудові» норми [22, с. 249-250]. На нашу думку, можна умовно класифікувати міжнародні договори, що містять лише матеріальні норми, таким чином: договори, укладені в рамках ООН; договори, укладені в рамках МОП; договори, укладені в рамках регіональних організацій; двосторонні договори.

Своєрідним джерелом у сфері міжнародного приватного трудового права є колективні договори та зовнішньоекономічні контракти, які містять положення про право, що застосовується, зокрема відносно працівників, що відправлені за кордон. Таке джерело, по-перше, не встановлює загального правила міжнародного приватного права, а нагадує вибір права сторонами індивідуального трудового контракту. По-друге, норми такого джерела повинні знаходитися відповідно до положень міжнародного приватного права певної країни.

На думку А. С. Довгерта [18, с. 39] саме колективний договір представляє собою одне з основних джерел трудового права, а особливістю такого джерела є те, що безпосередньо там містяться локальні норми. Наприклад, найважливішим джерелом трудового права США є колективні договори. Особливе їх значення пояснюється тим, що

трудове законодавство визначає в основному лише стандарти, відповідно до яких «виборюються» належні умови праці. Безпосередньо ж умови праці деталізуються у колективних договорах. Там же міститься велика частина норм, що відносяться до індивідуального найму.

Зовсім інша ситуація склалася у Великій Британії. Колективні договори представляють собою своєрідне джерело британського трудового права, що має велику специфіку у порівнянні з іншими країнами. По своїй юридичній природі вони є свого роду джентльменські угоди, що мають моральну силу. Їх примусове виконання за допомогою звичної судової процедури неможливе. Таким чином, реалізація колективних договорів не забезпечена правовими санкціями. За юридичними характеристиками близькі до колективних договорів резолюції так званих комітетів Уїтлі - сумісних органів працівників і адміністрації в державній службі [17, с. 105].

Що ж стосується Німеччини, то право міжнародних колективних договорів не діє по відношенню до іноземних дочірніх компаній німецьких транснаціональних концернів зі штаб-квартирою в Німеччині. Його застосування розповсюджується тільки на тих працівників, що відряджаються за кордон і працюють там тимчасово. Ст. 30 Ввідного закону до Німецького Цивільного Уложення не застосовується до колективних договорів (про тарифні ставки). В принципі німецький закон про колективні (тарифні) договори регулює лише ті трудові відносини, які здійснюються переважно у ФРН. Проте німецькі учасники колективних (тарифних) договорів можуть дійти згоди про такі трудові відносини, які повинні здійснюватися виключно за кордоном.

Серед джерел міжнародних трудових відносин виділяють також судову практику та прецеденти. У даний час єдиною країною, де серед джерел міжнародного трудового права головне місце належить рішенням арбітражних судів, є Австралія. У решті країн роль рішень арбітражних судів незначна.

Роль судів особливо велика в країнах англосаксонського права, де судовий прецедент виступає головним джерелом трудового права, а також у Німеччині, де рішення Федерального трудового суду виступають істотним джерелом недостатньо сформульованих норм законодавства. Судова практика також відіграє значну роль у Франції, Швеції, Нідерландах [23, с. 61].

Що ж стосується України, Росії та Білорусі, то судові рішення не визнаються джерелами міжнародного приватного трудового права. Суди в цих країнах лише тлумачать закони та заповнюють прогалини в діючому законодавстві шляхом аналогії закону та права. Невелика кількість судових справ з питань міжнародних приватних трудових відносин обумовлена тим, що суди не викликають великої довіри у іноземців, і вони вирішують спірні питання іншими способами. Крім того, судові рішення, прийняте в конкретній ситуації, може змінити вже існуючі міжнародно-правові норми в сфері міжнародного трудового права. Тому судову практику та прецеденти слід розглядати тільки як додаткові джерела в міжнародному трудовому праві.

Міжнародні договори як джерела трудового права найчастіше містять матеріальні норми, які безпосередньо регулюють питання пов'язані з різними ситуаціями міграції робочої сили та формуванням умов забезпечення прав і свобод громадян України у разі їх перебування за кордоном. Важливе місце серед вище зазначених договорів займають конвенції ООН. В галузі регулювання трудового положення мігрантів розроблено та ухвалено на 45-й сесії Генеральної Асамблеї ООН в 1990 р. Конвенцію про захист прав трудящих-мігрантів та членів їх сімей [24].

У більшості країн, до яких прямують трудові мігранти, вони повинні мати посвідку на проживання та дозвіл на працевлаштування, умови видачі яких регулюються законодавством країни перебування. У той же час двосторонніми міжнародними договорами можуть бути конкретизовані особливості трудової діяльності та соціального захисту

осіб, які постійно проживають в Україні, однак працюють за її межами. Зокрема, Угода між Урядом України та Урядом Латвійської Республіки про трудову діяльність та соціальний захист осіб, які постійно проживають в Україні та Латвії і працюють на територіях обох держав від 21.11.1995 року встановлює, що працівники можуть здійснювати трудову діяльність на підставі: 1) строкового трудового договору (контракту); 2) договору між юридичними особами обох країн щодо виконання певного обсягу робіт (послуг). Встановлюється також, що вік таких працівників повинний бути не меншим 18 років (ст. 4 Угоди) та для укладання таких договорів працівник повинний мати дозвіл відповідного органу по праці Сторони працевлаштування, виданий в порядку, визначеному законодавством даної країни. У разі встановлення, що працівник виконував іншу роботу, ніж та, що передбачена договором, дозвіл анулюється [25]

Однак, загальним правилом для національного законодавства різних держав є примат національного режиму працевлаштування по відношенню до іноземних громадян.

Так, питання трудової діяльності щодо іноземців в Німеччині регулюються наступними нормативно-правовими актами: законом «Про працю», положенням «Про надання дозволу на роботу для осіб не німецької національності», положенням «Про надання дозволу на перебування для заняття трудовою діяльністю», законом «Про надання дозволу на перебування для громадян ЄС» [26, с. 224]. Починаючи з березня 2020 року Німеччина спростила умови в'їзду для трудових мігрантів, оскільки не вистачає робочих рук. Головними вимогами для особи, що хоче працевлаштуватися є знання німецької мови та наявність необхідної кваліфікації (диплом вишу чи диплом про професійну освіту), що підтверджується німецьким профільним відомством. Спрощується і порядок подання документів - за допомогою електронних каналів зв'язку. Після проходження процедури, іноземець отримує

піврічну візу на пошук роботи. У той же час ця віза не є підставою безпосередньо для трудової діяльності, що знову таки буде підставою для незаконної праці.

При цьому Федеральне агентство праці, хоча й не буде перевіряти вакансію на пріоритетність, однак вимагатиме наявності однаких умов праці як для іноземця, так і для німця, а також наявність пропозиції для працевлаштування. Також законом встановлюється, що фахівцям старше 45 років робоча віза видаватиметься тільки у разі, якщо трудовий договір передбачає від 3685 євро на місяць, що може викликати певні складнощі для працевлаштування таких осіб.

У порівнянні з попередньою редакцією законів «Про працю» та положення «Про надання дозволу на роботу для осіб не німецької національності». збільшується строк візи з 3 до 6 місяців [27].

Здійснює зміну міграційної політики й Польща. з середини 2020 року вона базуватиметься на чотирьох основах: 1) захист польського ринку праці, тобто надання пріоритету у працевлаштування саме полякам; 2) взаємозамінність працівників, що особливо стосується дефіцитних спеціальностей; 3) циркулярне перебування іноземних мігрантів шляхом скорочення термінів працевлаштування іноземців на території Польщі, окрім випадків отримання документів на постійне проживання у Польщі; 4) концентрація уваги на тих регіонах, де не вистачає робочих рук. Такі жорсткі обмеження щодо трудової міграційної політики країни обумовлені тим, що за оцінками Національного банку Польщі у країні перебуває біля 900 тисяч трудових мігрантів з України, більшість з яких працює нелегально [28].

Змінилися також і умови працевлаштування Чехії, що встановила нові правила видачі робочих карт трудовим мігрантам. Передусім, майже унеможлиблюється зміна роботодавця після отримання першої робочої карти (*zaměstnanecká kart*) Це можливо зробити не раніше ніж через півроку, виключенням є лише порушення прав працівника. В

інших випадках працівник повинен подати за тридцять днів до запланованої зміни роботи відомості про зміни до Міністерства внутрішніх справ Чехії, - повідомив Департамент притулку та міграційної політики Чехії [29].

Служба громадянства та імміграції США встановлює щорічну квоту на в'їзд іноземців в країну, які мають на меті працевлаштування та проживання. Імміграційним законодавством Сполучених Штатів визначається шість привілейованих груп осіб, які можуть одержати візи на в'їзд Перевага надається видатним ученим та артистам, працівникам сфери інформаційних технологій та інші працівники, фах яких є важливим для США. З грудня 2018 року Міністерство внутрішньої безпеки США змінило умови надання візи H-1B, одержувачі якої повинні мати рівень освіти не менше бакалавра. У свою чергу компанія-роботодавець повинна бути зареєстрованою у Службі громадянства та імміграції США як така, що приймає на роботу означених осіб [30].

У всіх інших випадках, окрім пропозиції від американських наймачів, особа має отримати трудовий сертифікат, який встановлює, що її робота не погіршить умови праці американців.

Забезпечення трудової діяльності та проживання українців в Іспанії здійснюється на підставі Рамочного закону 4/2000 «Про права та свободи іноземців в Іспанії та їх соціальної інтеграції» від 11.01.2000 р., який визнає іноземцями усіх осіб, які не мають громадянства Іспанії та визначає, що іноземці володіють правами на тих самих умовах, що й іспанці (ст. 3). Закон закріплює за іноземцями право на свободу пересування (ст. 6), свободу зборів та демонстрацій (ст. 7), право на освіту (ст. 8), право на роботу та соціальне страхування (ст. 10), свободу участі у профспілках та страйках (ст. 11), право на медичне обслуговування (ст. 12) [31, с. 131-139].

Відповідно до ст. 36 Рамочного закону 4/2000 «Про права та свободи іноземців в Іспанії та їх соціальної інтеграції» від 11.01.2000 р.

на роботу приймають іноземці, які досягли 16 років і мають адміністративний дозвіл на роботу. Зазначений дозвіл дає можливість особі проживати на території Іспанії на період його дії і отримується роботодавцем. Зазначені дозволи різняться за видами роботи, так найпоширенішим є дозвіл на роботу по найму, для роботи за свій рахунок, спеціальні дозволи (для роботи у прикордонній зоні, сезонних робіт, тимчасових професійних робіт) [31, с. 139].

Таким чином, після проведення дослідження, ми прийшли до висновку, що перебування громадян України за кордоном регулюється законами країни перебування, законодавством України та міжнародними договорами. При цьому найчастіше порядок регламентації прав, свобод, соціального захисту та доступу особи до праці здійснюється на підставі законодавства іноземної країни. При цьому більшість країн визначає, що права іноземців є такими самим як і права громадян цих країн. Серед причин, які впливають на обмеження прав громадян України за кордоном слід віднести питання внутрішньої безпеки та правопорядку та необхідність забезпечення належного рівня трудової зайнятості для громадян країни.

2.2. Суб'єкти забезпечення правового статусу громадян України за кордоном

Забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном представляє собою систему відносин, які мають певну структуру, що має об'єкт, систему суб'єктів та правове забезпечення. Нами було визначено у роботі, що об'єктом захисту виступають права та свободи громадян, які знаходяться за межами території України. Також було встановлено і охарактеризовано систему правового регулювання відносин цього типу. Відповідно, ми маємо розглянути систему суб'єктів, які забезпечують

від імені України права та свободи громадян України за кордоном, виконуючи тим самим правоохоронну функцію держави.

Право держави на здійснення захисту їх громадян обумовлюється її можливостями як суб'єкта міжнародного права. Зокрема, це влада та здатність вступати у відносини з іншими державами, які були визначені у Конвенції про права та обов'язки держав (1933 р.) [32]. Ця ж Конвенція визначає наявність у держави органів державної влади, які повинні бути здатними здійснювати ефективний контроль над населенням держави, вести міжнародні відносини та представляти державу на міжнародній арені.

Виходячи з зазначеного ученими робляться висновки, що лише держава може на підставі окреслених властивостей виступати офіційним представником усього народу, а також здійснювати захист прав своїх громадян через державні органи як на своїй території, так і за її межами. При цьому доктрина міжнародного права акцентує увагу на тому, що громадяни є невід'ємною частиною держави і, відповідно, шкода завдана окремому громадянину виступає шкодою для держави.

Вітчизняну систему адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном складають наступні органи: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Дипломатична служба України, уповноважені міністерства та відомства.

Верховна Рада України як суб'єкт забезпечення прав громадян України за кордоном, керуючись ст. 85 Конституції України забезпечує формування української політики у цій сфері шляхом прийняття відповідних законодавчих актів [10]. Більш конкретно питання, пов'язані з захистом прав і свобод українських громадян за межами України покладені на Комітети ВРУ, зокрема, це Комітет зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва, на який покладені завдання щодо законодавчого забезпечення зовнішніх зносин,

співробітництва з парламентами зарубіжних держав; дипломатична служба, забезпечення зв'язків з закордонними українцями [].

Також важлива роль у цьому питанні належить Комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономній Республіці Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин. Його діяльність спрямована на додержання прав і свобод людини і громадянина; запровадження європейських стандартів їх захисту; діяльності Уповноваженого ВРУ з прав людини; громадянства, імміграції, етнонаціональної політики та міжнаціональних відносин тощо [33].

Наступним органом державної влади виступає Президент України, який відповідно до ст. 102 Конституції України є гарантом прав і свобод людини і громадянина. Реалізація ним цього обов'язку здійснюється на підставі наступних повноважень, визначених у ст. 106 Конституції України, зокрема: представлення України у міжнародних відносинах, ведення переговорів та укладання міжнародних договорів; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави; приймає рішення про надання та припинення громадянства [10].

Кабінет Міністрів України відповідно діючого законодавства наділений найбільшими повноваженнями щодо забезпечення прав і свобод громадян України, у тому числі й за кордоном. Це обумовлюється також тим, що до складу КМУ входить Міністерство закордонних справ України, в прямі обов'язки якого входить це питання. Згідно ст. 116 Конституції України КМУ вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, забезпечує проведення політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, скеровує діяльність Міністерства закордонних справ України, а також укладає від імені української держави договори у різних суспільних сферах [10; 34].

Дипломатична служба України виступає одним із найважливіших суб'єктів системи забезпечення прав та свобод громадян України за кордоном. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про дипломатичну службу України» до системи органів дипломатичної служби входять МЗС, представництва МЗС України на території України; закордонні дипломатичні установи України (посольства, представництва, місії, консульства) [35].

На МЗС покладається вирішення питань у сфері зовнішніх зносин, у тому числі пов'язаних із захистом прав та свобод громадян України за кордоном. Ці питання вирішують органи дипломатичної служби, які знаходяться за межами України в країні перебування особи. Зокрема, це дипломатичні та консульські установи. Відповідно до ст. 20 Консульського статуту України на консула покладений обов'язок вживати заходів для того, щоб юридичні особи і громадяни України мали можливість користуватися у повному обсязі правами, які надаються їм законодавством країни перебування. При цьому він зобов'язаний вживати заходи для відновлення порушених прав громадян України шляхом звернення до органів влади країни перебування. У разі відсутності реагування на його звернення, він зобов'язаний звернутися до МЗС України та глави дипломатичного представництва в країні перебування. Підставою для виявлення порушень прав громадян є прийняття консулом усних та письмових звернень (ст. 21 Статуту), а також об'їзд консулом свого консульського округу не менше як раз на рік (ст. 18 Статуту) [36].

Певну роль у захисті прав та свобод громадян за межами території України відіграють інші органи виконавчої влади, зокрема, це Міністерство внутрішніх справ України та підпорядкована йому Держава міграційна служба України, Міністерство оборони України, Міністерство соціальної політики та підпорядкована йому Державна

служба з питань праці, Міністерство юстиції України, Державне агентство з розвитку туризму України тощо.

Місцеві органи виконавчої влади також беруть участь у розробці та виконанні загально національних програм, які містять елементи адміністративно-правового забезпечення прав громадян України за кордоном. Важливим напрямом роботи місцевих державних адміністрацій в цій сфері є створення умов адаптації закордонних українців, які повертаються на батьківщину.

Окреме місце у забезпеченні прав громадян України за кордоном займають неурядові правозахисні організації. Вони представляють собою систему національних громадських організацій, які мають на меті захист прав та інтересів певних категорій населення, у тому числі й громадян, які перебувають за кордоном. До цих організацій слід віднести Харківську правозахисну групу, Amnesty International, Українська гельсінська спілка з прав людини, громадська організація «Ла Страда – Україна», Громадська організація «Проліска». Діяльність організацій полягає у забиранні фактів та документуванні порушень прав людини з боку урядів, корпорацій та інших структур, надання правової допомоги, здійснення правопросвітницької діяльності, здійснення сервісної допомоги, реалізації проектної діяльності.

Отже, забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном представляє собою одну з провідних функцій як органів державної влади, так і представників української громади.

2.3. Форми та методи забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном

Зміни у процесі формування правових основ роботи органів держави є позитивним чинником ефективного їх функціонування з

точки зору процедурного виконання обов'язків. Це спрямовано, насамперед, на підвищення авторитету держави як головного суб'єкта адміністративно-правового забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина, зростання ролі власних органів у захисті прав особистості. Розкриття природи таких процесів відбувається через реалізацію заздалегідь встановлених певних правил, що визначають порядок діяльності цих органів і мають назву форми.

Загальні положення філософії про форму та зміст отримали розвиток в науковій юридичній літературі. Наприклад, форма діяльності як організаційно-правовий вираз конкретних однорідних дій апарату державного управління, які здійснюються з метою практичного вирішення поставлених перед ним завдань або її практичний вираз в конкретних діях органів та інших суб'єктів управління [37, с.39].

Н.К. Рашитова конкретизують це поняття наступним чином: «Форма діяльності щодо забезпечення особистих конституційних прав і свобод громадян – це сукупність однорідних, конкретних дій: 1) що пов'язані зі створенням оптимальних умов для того, щоб громадяни вільно користувались благами особистої свободи; 2) які пов'язані з усуненням негативних факторів, що ускладнюють реалізацію особистих прав і свобод; 3) які пов'язані із забезпеченням можливостей для створення умов щодо забезпечення особистих прав громадян, які відбувають покарання за вчинення правопорушень» [38].

З урахуванням специфіки діяльності державних органів, зважаючи на змістовні характеристики їхньої компетенції та особливості формату реалізації обов'язків, що покладені на ці державні органи, розрізняють чотири форми їх діяльності: правозастосовча, виховна, організаційна та правоохоронна [39, с. 249]. Розділяючи форми діяльності саме правоохоронних органів щодо забезпечення прав особистості на такі види як правові та неправові, до класифікації першого виду відносять

правоохоронну, нормотворчу та правозастосовчу, а неправові форми ділять на організаційну та виховну.

Процес наукових пошуків на хвилі демократичних перетворень системи державного будівництва вніс деякі зміни, зокрема у сфері забезпечення прав особи, створивши найбільш вдалу та чітку класифікацію форм діяльності державних органів по забезпеченню прав громадян: 1) регулятивна; 2) правоохоронна 3) організаційна; 4) виховна. Хоча деякі автори прагнуть дати більш розгорнуту класифікацію форм щодо забезпечення прав людини [40, с. 8-9].

Регулятивна або правотворча форма, що передбачає насамперед прийняття норм, які встановлюють обсяг прав і свобод, підстави, порядок та межі їх реалізації людиною та громадянином України за кордоном відбувається у межах як національного, так й міжнародного права, а також відповідних двосторонніх угод. При цьому роль органів державної влади полягає у забезпеченні правового режиму реального використання особою за кордоном конституційних прав і свобод, підтримці та охороні норм, які визначають цей режим.

Найбільш важлива та необхідна правоохоронна форма, виконання елементів якої має бути збалансованим та відповідати нормативно-правовим актам національного та міжнародного значення. Іншими словами, діяльність органів держави за кордоном по адміністративно-правовому забезпеченню прав особи включає в себе участь у виявленні, профілактиці, запобіганні, припиненні, розкриттю правопорушень, а також інших заходів забезпечувального процесу, які, в залежності від характеру співпраці, регламентуються на глобальному, регіональному рівні та на рівні правових актів країн-учасниць відповідних угод. Крім цього, зміст правоохоронної форми забезпечення прав особи повинен мати прояв й у втручанні в поведінку тих суб'єктів (громадян або посадових осіб іноземних держав), які порушують режим реалізації прав і свобод людини за кордоном.

Організаційна форма постає в аспекті організації роботи за кордоном державних органів та посадових осіб у сфері адміністративно-правового забезпечення прав людини та громадянина. Саме вона потрібна для створення умов реального здійснення процедур захисту, охорони прав та їх відновлення у разі порушення. Створення таких умов відбувається шляхом реалізації наступних заходів: співпраця з правоохоронними органами та інститутами державної влади інших країн; обмін між ними інформацією та позитивним досвідом; компетенційний контроль за діями посадових осіб на предмет виконання ними положень двосторонніх угод та норм міжнародного права щодо захисту прав іноземців [40, с. 11].

Організаційна діяльність – це режим нормативно визначеного забезпечення прав і свобод людини та громадянина за кордоном іншого порядку, іншого рівня – її неможливо розглядати в одній площині з юридичними механізмами забезпечувального процесу. Саме організаційна форма є передумовою використання методів діяльності державних органів та суб'єктів влади за кордоном по адміністративно-правовому забезпеченню прав і свобод особи, реагування на прояви їх нехтування за межами рідної держави.

Слід зазначити, що ефективність правового забезпечення прав громадян України за кордоном у рамках реалізації організаційної форми залежить від об'єктивних чинників зовнішнього характеру, серед яких: 1) глибина та рівень демократичних процесів, що відбуваються у країнах світу; 2) політичний режим, рівень економічного розвитку іноземних країн; 3) атмосфера ставлення влади до іноземців, осіб без громадянства, емігрантів, біженців, національних меншин тощо; 4) ефективність роботи правоохоронних формувань щодо забезпечення прав іноземних громадян; 5) взагалі, режим охорони людських цінностей, рівень правової культури, наявність суспільної моралі, зверненої саме до людини тощо [41, с. 72].

Названі вище форми діяльності органів державної влади щодо забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном мають, здебільшого, внутрішній характер та функціонують у межах національного законодавства. Робота державних інституцій України за кордоном по забезпеченню прав людини, без сумніву, повинна здійснюватися у відповідності та за допомогою правових форм, зміст та характер яких, на нашу думку, повинен мати деякі відмінності та доповнення.

Реалізація організаційної та правозахисної форми роботи вимагає від Міністерства закордонних справ України:

1) забезпечувати захист прав громадян України з використанням діючих міжнародних механізмів щодо захисту прав людини та громадянина;

2) у разі необхідності намагатися включення питань, пов'язаних з забезпеченням прав громадян України, до порядку денного Генеральної Асамблеї ООН, Комісії ООН з прав людини, Підкомісії ООН по попередженню дискримінації та захисту меншин, Виконкому програми Верховного комісара ООН у справах біженців, а також направленню місій ООН до країн щодо встановлення фактів порушення прав особи. Плідно використовувати шляхом взаємодії можливості інституту Верховного комісара ООН з прав людини задля забезпечення прав громадян України за кордоном;

3) у разі необхідності порушувати проблему забезпечення прав громадян України на форумах Наради щодо безпеки та співробітництва в Європі. Наполягати на реалізації рекомендацій Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин і висновків місій ОБСЄ зі встановлення фактів порушення їх прав;

4) використовувати можливості неурядових організацій задля впливу на суспільну думку в тих державах, де порушуються права

громадян України, а також для надання допомоги зарубіжним українцям;

5) домагатися укладання угод з іноземними державами з питань громадянства з метою забезпечити зарубіжним українцям реалізацію соціально-економічних та політичних прав, використовуючи для цього державні можливості;

6) сприяти розвитку зв'язків української громадськості щодо підтримання україномовних спільнот в зарубіжних країнах згідно законодавства країни перебування;

7) впливати через українську та світову громадськість та міжнародні організації на органи державної влади зарубіжних країн з приводу зміни законодавства з метою забезпечення прав громадян України та закордонних українців [18, с. 57].

Реалізація організаційної форми забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном консульськими установами України відбувається таким чином:

1) у випадку втрати закордонного паспорта, видання громадянам України посвідчення на повернення в Україну;

2) на підставі особистої заяви громадянина України продовження строку дії закордонного паспорта на термін, необхідний для його повернення в Україну;

3) прийняття на зберігання від громадян України грошей, коштовностей, цінних паперів та документів;

4) слідкування за дотриманням законодавства держави перебування та міжнародних договорів, особливо щодо вимог гігієни та санітарії, стосовно громадян України, які перебувають під арештом, затримані за підозрою у вчиненні злочину, або відбувають покарання у вигляді позбавлення волі;

5) інформування громадян України про особливості законодавства країни перебування та місцеві звичаї, надання консультативної

допомоги щодо відносин з офіційними установами консульського округу, а також повідомлення родині або іншим особам щодо умов перебування громадянина України;

б) на прохання зацікавлених осіб або за власною ініціативою відвідання громадян України, які перебувають під арештом, затримані чи позбавлені волі в іншій формі або відбувають покарання;

7) згідно зі ст. 26 Указу Президента України “Про консульський статут України” здійснення представництва без окремого доручення в установах держави перебування громадян України, якщо вони не доручили ведення справи якійсь особі або не можуть захищати свої інтереси з інших причин [36]. Це представництво триває доти, доки особи, яких представляють, не призначать своїх уповноважених або не візьмуть на себе захист своїх прав та інтересів;

8) здійснення дій щодо легалізації певних документів за проханням громадян України, реалізація заходів щодо відправлення громадян України на транспортних засобах України, що прямують на її територію;

9) у випадку смерті громадянина України за кордоном, повідомлення про це рідних померлого та надання їм необхідної допомоги, враховуючи оформлення документів [17, с. 139].

Забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном правозахисними організаціями України відбувається з урахуванням їх компетенції, специфічних форм діяльності та норм національного законодавства і міжнародного права.

Форма дає життя методам діяльності, диктує актуальність їх впровадження, зокрема у практику забезпечення прав і свобод людини та громадянина. У практичній діяльності державних інститутів влади в сфері захисту прав особи з метою вироблення найбільш ефективного варіанту дій застосовуються відповідні прийоми та способи, які й мають назву методи. На відміну від форм, методи розуміють як «форму

практичного та теоретичного усвідомлення дійсності, що впливає з закономірності руху об'єкта, який досліджується» [40, с.12].

Методам управління притаманні: 1) способи, що реалізують вплив виконавчого органу на підпорядковані йому органи і громадян; 2) уособлення керівної ролі держави; 3) засоби, які дають можливість досягнути мети; 4) способи, що виникають під час спільної діяльності та впливають на її організацію та якість здійснення функцій; 5) способи, за допомогою яких здійснюється реалізація компетенції [42, с.224].

Під методами діяльності органів державної влади щодо забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном слід розуміти засоби та прийоми, за допомогою яких посадові особи створюють належні умови для здійснення суб'єктивних прав, поновлення порушеного права людини і припиняють правопорушення. Методи, які використовує державний орган у сфері забезпечення прав особи умовно можна поділити на загальні та конкретні або спеціальні.

Загальні методи характеризуються універсальністю та використовуються різними органами державної влади. Передусім це методи переконання та примусу. Прагнення до демократизації суспільства надає перевагу методам переконання, основу яких складають засоби впливу на свідомість та волю людини. Головною метою методів переконання є підвищення свідомості, організованості та дисциплінованості громадян, сумлінного дотримання ними всіх правових норм.

До конкретних або спеціальних методів забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном слід віднести такі:

1. Створення умов для реалізації громадянами України їх прав за кордоном. Сутність цього методу полягає у тому, що діяльність органу державної влади за кордоном спрямована на створення сприятливих умов для реалізації особами їх прав і свобод.

2. Профілактика порушень прав громадян України. Реалізація такого методу характеризується чітким дотриманням положень міжнародних правозахисних документів у процесі здійснення профілактичних заходів у закордонному режимі функціонування державних органів.

3. Припинення порушення прав громадян України. Цей метод застосовується в рамках передбачених двосторонніми договорами процедур забезпечення прав людини та має прояв у двох обов'язкових діях: встановлення факту правопорушення та припинення його негативного впливу на права особистості.

4. Поновлення порушених прав громадян України та притягнення до відповідальності їх порушників. Дотримуючись норм національного та міжнародного законодавства, органи державної влади, діючи за кордоном, організують поновлення порушених прав, а також у межах своєї компетенції здійснює процедуру притягнення правопорушників до відповідальності.

Таким чином, використання органами державної влади методів правового забезпечення прав громадян України потребує дотримання національних актів та світових стандартів забезпечення прав громадянина. Це є підставами для ефективної допомоги громадянам України, які потребують захисту за межами держави Україна.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження здійснене узагальнення теоретичних вітчизняних здобутків з метою виконання поставлених завдань кваліфікаційної роботи щодо аналізу захисту правового статусу громадян України, що перебувають за кордоном. Вирішення поставлених завдань знайшло своє втілення у наступних висновках:

1. поняття правового статусу людини і громадянина виступає одним з провідних понять у юридичній науці та зустрічається у всіх галузях права. Однак, основним правовим статусом виступає конституційно-правовий, який відіграє одну з ключових ролей як у науці конституційного права, так і у конституційній практиці. Він фіксує основи зв'язку між людиною та державою, що визначається як громадянство. У ньому містяться взаємні права та обов'язки цих двох суб'єктів, визначаються юридичні гарантії, а також підстави юридичної відповідальності за порушення цих прав. За своїм змістом конституційно-правовий статус складається з правових норм та принципів, що його обґрунтовують, правосуб'єктності, сукупності прав та обов'язків та їх гарантій, юридичної відповідальності і громадянства.

2. основою правового статусу громадян України за кордоном є їхня правоздатність, тобто здатність мати права і виконувати обов'язки правового характеру. При цьому в основі правового статусу простежується право особи на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. Зазначене право гарантується не тільки Конституцією України, а й знаходить своє закріплення у конституціях інших країн, а також законах, які регулюють правовий статус іноземців на території країн перебування. Особливістю юридичного закріплення правового статусу громадянина України за кордоном слід вважати те, що він регулюється трьома правовими системами: міжнародним правом (багатосторонніми та двосторонніми угодами, міжнародними

принципами та звичаями), національним законодавством країни перебування та законодавством України.

3. мета перебування українця за кордоном визначає їх поділ на певні категорії, зокрема виділяють громадян України, які легально перебувають за кордоном з певною метою; закордонні українці; трудові мігранти; співробітники дипломатичної служби України; українські моряки. Відповідно, сутність їх правового статусу знаходить своє відбиття у особистих документах, які вони мають у разі виїзду за кордон і які підтверджують їх громадянство: паспорт громадянина України для виїзду за кордон; службовий паспорт України; дипломатичний паспорт України; посвідчення особи моряка; посвідчення члена екіпажу; посвідчення особи на повернення в Україну.

4. захист правового статусу громадян України за кордоном на міжнародному рівні здійснюється на підставі Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих людську гідність видів поводження і покарання, Конвенції для захисту осіб від насильницьких зникнень, Конвенції про захист прав усіх працівників-мігрантів та членів їх сімей тощо. На національному рівні правовий статус громадян України, які перебувають на території іноземної держави, є частиною їх загального правового статусу, та визначається Конституцією України, Законами України «Про правонаступництво України», «Про міжнародні договори України», «Про громадянство України», Закон України «Про правовий статус закордонних українців», «Про дипломатичну службу України», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки», «Про імміграцію», «Про туризм» тощо.

5. Від правового режиму, наданого іноземцям законодавством і міжнародними договорами, залежить обсяг їх цивільних прав і обов'язків. Однак, головною умовою такого режиму повинний бути захист прав і свобод громадян України. З метою підтримки громадян України за кордоном створений механізм забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном. У його структурі можна визначити такі елементи як: об'єкт захисту, суб'єкти захисту та юридичні засоби. Дослідженням встановлено, що об'єктом захисту слід вважати правовий статус громадян України за кордоном. Суб'єктами захисту, відповідно до діючого законодавства України, виступають: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Дипломатична служба України, уповноважені міністерства та відомства, зокрема Міністерство закордонних справ, Міністерство внутрішніх справ України та підпорядкована йому Держава міграційна служба України, Міністерство оборони України, Міністерство соціальної політики, Міністерство юстиції України, Державне агентство з розвитку туризму України, місцеві органи виконавчої влади.

Окреме місце у забезпеченні прав громадян України за кордоном займають неурядові правозахисні організації. Вони представляють собою систему національних громадських організацій, які мають на меті захист прав та інтересів певних категорій населення, у тому числі й громадян, які перебувають за кордоном.

6. З урахуванням специфіки діяльності державних органів, зважаючи на змістовні характеристики їхньої компетенції та особливості формату реалізації обов'язків, що покладені на ці державні органи, розрізняють чотири форми їх діяльності: правозастосовча, виховна, організаційна та правоохоронна

Провівши дослідження, ми хотіли б визначити, що не дивлячись на достатньо розгалужену систему правового регулювання захисту правового статусу громадян України за кордоном, а також суб'єктів, які

забезпечують такий захист, українці за кордоном досить часто стикаються із порушенням їх прав та свобод. Це може проявлятися через прояви дискримінації у різних сферах суспільного життя, посягання на честь, гідність, недоторканість особи, низький рівень правової допомоги та бюрократизм як з боку закордонних чиновників, так і українських посадовців. У зв'язку з цим, робимо висновок про недосконалість дослідженого механізму та необхідність його подальшого наукового та нормативно-правового опрацювання та розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гостев В. В. Права і свободи людини та громадянина як основа їх правового статусу. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2010. № 17. С. 108-114.
2. Магновський І. Конституційно-правовий статус особи (її громадянські права і свободи). *Право України*. 2012. №7 С. 18–22.
3. Отрош В.М. Поняття громадянства в міжнародному праві та особливості його набуття і втрати у державах і Мальтійському ордені. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 321-324
4. Про громадянство України. Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14> (дата звернення 12.04.2020 р.)
5. Матат А. В. Громадянство як правовий статус фізичної особи – суб'єкта основних прав (німецька доктрина та український досвід) *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 64. С. 170-177
6. Шестопалова Л.М. Теорія права та держави. Довідник. Київ, 2011. 307 с.
7. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення 13.04.2020 р.)
8. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення 16.04.2020 р.)
9. Дмитрієва К.І. Правове регулювання часу відпочинку за законодавством країн із розвинутою економікою. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 195-199.
10. Конституція України від 28.06.1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 12.04.2020 р.)
11. О правовом положении иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Беларусь. Закон Республики Беларусь от 4 января 2010 г. № 105-3. URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/knigi/zakon/zakon0104.html> (дата звернення 13.04.2020 р.)

12. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини. Навчальний посібник. Київ, 2018. 168 с. URL: <https://nlu.edu.ua/> (дата звернення 15.04.2020 р.)
13. РФ: Павла Гриба засудили до 6 років колонії. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1553245841> (дата звернення 16.04.2020 р.)
14. Фединяк Г.С., Фединяк Л.С. Міжнародне приватне право. Підручник. К.: Атіка, 2011. 500 с.
15. Гончар Л.В. Міжнародно-правовий звичай як джерело міжнародного права. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/> (дата звернення 13.04.2020 р.)
16. Бігун В.А., Білоусов Є.М. Міжнародне приватне право : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл/ за ред. проф. В. П. Жушмана та доц. І. А. Шуміло. Х. : Право, 2015. 320 с.
17. Бичкова С.С., Іванов Ю.Ф., Чурпіта Г.В. Міжнародне приватне право : Навч. посіб. К.: Алерта, 2018. 390 с.
18. Міжнародне приватне право. Особлива частина: підручник / за ред. А.С.Довгерта і В.І.Кисіля. К.: Алерта, 2013. 400 с.
19. Степаненко К.В. Адміністративно-правовий статус громадян України за кордоном. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2013 № 6-1 том 1. С. 196-198.
20. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України. Закон України від 21.01.1994 № 3857-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12> (дата звернення 15.04.2020 р.)
21. Дмитриєва Г.К. Международное частное право. Учебник. Москва, 2014. 689 с.
22. Черноус О.В. Джерела міжнародно-правового регулювання праці та їх вплив на національне законодавство. *Право і безпека*. 2012. № 4 (46). С. 249-253.
23. Величко Д.М. Класифікація джерел міжнародно-правового регулювання праці. *Форум права*. 2008. № 1. С. 60-64.
24. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей від 18.12.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_203 (дата звернення 13.04.2020 р.)

25. Угода між Урядом України та Урядом Латвійської Республіки про трудову діяльність та соціальний захист осіб, які постійно проживають в Україні та Латвії і працюють на територіях обох держав від 21.11.1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428_016 (дата звернення 15.04.2020 р.)
26. Міжнародне приватне право: Навч. посібник / За ред. В. М. Гайворонського, В. П. Жушмана К.: Юрінком Інтер, 2007. 368 с.
27. Німеччина спрощує працевлаштування для іноземців: детально про зміни. URL: <https://tsn.ua/svit/> (дата звернення 16.04.2020 р.)
28. Польща анонсувала нову міграційну політику: до чого готуватися українцям. URL: <https://tsn.ua/svit/> (дата звернення 16.04.2020 р.)
29. An up-to-date version of the Act No. 326/1999 Coll. on the Residence of Foreign Nationals in the Czech Republic. URL: <https://www.mvcr.cz/docDetail.aspx?docid=21878822&doctype=ART> (дата звернення 15.04.2020 р.)
30. Отримати робочу візу в США стане складніше. URL: <https://ua.112.ua/svit/otrymaty-robochu-vizu-v-ssha-stane-skladnishe-475286.html> (дата звернення 14.04.2020 р.)
31. Розділ 2. Закон для емігрантів в Іспанії. Іспанія. Довідник. Київ, 2018. 215 с. URL: https://www.ukrainianworldcongress.org/UserFiles/File/Ispaniya_dovidnyk.pdf (дата звернення 15.04.2020 р.)
32. Convention on the Rights and Duties of States, Montevideo. (1933). URL: <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-02/rights-duties-states.xml> (дата звернення 16.04.2020 р.)
33. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: постанова Верховної Ради України від 29 серпня 2019 року №19. URL: http://komzak.rada.gov.ua/news/Pro_komitet/73009.html (дата звернення 16.04.2020 р.)
34. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (дата звернення 16.04.2020 р.)
35. Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 № 2449-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text> (дата звернення 14.04.2020 р.)

36. Про Консульський статут України: Указ Президента України; Статут від 02.04.1994 № 127/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94> (дата звернення 15.04.2020 р.)
37. Волинка К. Г. Проблеми становлення єдиного механізму забезпечення прав і свобод особи. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2000. № 3. С. 38-42
38. Рашитова Н.К. Методи та основні функції управлінської діяльності. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/DeBu_2008_1_8.pdf (дата звернення 14.04.2020 р.)
39. Богомол Юлія Особливості реалізації функцій держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 249-252.
40. Степаненко К.В. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном: автореф. дис... канд. юрид. наук. Д. : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 19 с.
41. Колодій А. М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні : навчальний посібник К. :Юрінком Інтер, 2013. 336 с.
42. Круш П.В. Регулююча функція держави та її роль у формуванні інституційного середовища. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*. Донецьк, 2004. Вип. 75. С. 223-229.